

Tavaszkunk: az Öröknyár

Bevezetés egy ismeretlen Nagy Gáspár íráshoz

Nagy Gáspár hagyatéki irataiban bóklászva megsárgult, írógéppel írott papírlapokra akadtam. A hat gépelt oldalnyi, kézzel javított írás életének egyik legizgalmasabb időszakához, a nyolcvanas évek közepéhez kötődik, a Görömbei András által rendszerváltónak nevezett, az *Öröknyár: elmúltam kilenc éves* című versének kálváriájához.

Az eseményeket, a folyóirat szerkesztőinek meghurcolását, a versrovat szerkesztőjének állásvesztését, a költő közéleti szerepvállalásának ellehetetlenítését, magát a művet részletesen és sokoldalúan feldolgozták,¹ hogy csak a legjelentősebbeket említsük, Monostori Imre – akkor még főszerkesztő-helyettes, majd később főszerkesztő – az *Új Forrás* folyóirat történetéről szóló könyvében,² vagy Görömbei András a Nagy Gáspárról szóló esszéiben és tanulmányaiban,³ végső soron a róla szóló monográfiában.⁴ Nagy Gáspár verse 1984 októberében, az *Új Forrásban* jelent meg, ahogyan Monostori Imre visszaemlékezett rá: „A fátum ereje, a sors akarata, mi mást mondhatnék. Éppen az *októberi* számban. (Hiszen kéthavonta jelentünk meg: az augusztusiról lekéselt, a decemberi pedig már nagyon messze lett volna.) Végül is logikus és természetes volt ez a „fátum”. Persze már legalább tíz éve büszkén hangoztathatnám azt is, hogy én (mi) már akkor követeltem, követeltük Nagy Imre rehabilitálását, újratemetését stb. Ámde ez a bátorság, sőt vakmerőség csak Nagy Gáspárban volt meg. Bennem bizony nem. Egész egyszerűen arról volt szó, hogy sem én, sem Sárándi (a később menesztett szerkesztő – P. B.) nem találta ki, miről is, kiről is szól ez a vers, így azután nem is lehetett döntési helyzetről, kényszerről beszélni.”

A vers miatti közéleti és politikai botrány azután robbant ki, hogy a folyóiratot följelentették a belső elhárításnál, így azután a vizsgálatba a megyei pártbizottság is bekapcsolódott. Az első belügyi jelentés 1984. október 22-én említette a verset: „Az »Új Forrás« c. Komárom megyei folyóirat ez év októberi számában megjelent NAGY GÁSPÁR ismert költő »Öröknyár: elmúltam 9 éves« című verse, mely egyértelműen NAGY IMRÉ-nek, az 1956-os ellenforradalom idején volt miniszterelnöknek állít emléket.”⁵ Talán az a körülmény is jelzi, a vers milyen elevenbe vágott, hogy Kádár ezt a belügyi jelentést külön irattárában is őrizte, hiszen számára az a rendszer legitimitásának tagadásán túl személyes kihívást is jelentett.⁶

Az események felgyorsulásához valószínűleg az is hozzájárult, hogy a vers megjelenésének híre gyorsan és széles körben terjedt, amelyet a keményvonalas és ortodox baloldali értelmiségi és párttagság hangadói – a belügyi jelentések szerint –

rendkívüli rosszállással fogadtak: „A vers megjelenésének híre értelmiségi körökben gyorsan elterjedt, s a folyóiratot – más megyékben is, így Bács-Kiskunban – hamar szétkapkodták. Marxista, elkötelezett értelmiségiek – egymás közötti beszélgetések során – felvetik a szerkesztőbizottság és a felügyeleti szervek felelősségének kérdését. B. L., SZOT-díjas író elkeseredetten beszélt arról, hogy »...az ellenzék jut mindenben előtérbe, ők vannak az Írószövetségben is pozícióban, például Nagy Gáspár, az Írószövetség tisztségviselője havi tízezerért, állami kocsi-val folytatja »ellenzéki«, ellenséges tevékenységét...«⁷

Az ügyben – ahogyan arra Monostori Imre rámutatott – nemcsak az elsődleges politikai kérdések – így legélesebben Kádár János Nagy Imre kivégeztetésében játszott szerepe – váltak fontossá, hanem a hatalomban régóta éró személyi leszámolások is: így különösen az Írószövetség elnökségének (amely elnökségben Nagy Gáspár volt az egyik titkár) szétverése, személy szerint pedig Nagy Gáspár, másfelől Sárándi József közéletből való kiszorítása. „Nagy Gáspár ugyanis nemzeti elkötelezettsége miatt már régóta szálka volt a legfőbb hatalmi tényezők szemében, Sárándi is egyre „kellemetlenebbé” kezdett válni, sőt ő nem sokkal korábban még ráadásul vérig sértette Aczél Györgyöt, a nagy hatalmú kulturális főembert is.”⁸

Annak érdekében, hogy a Monostori Imre által korábban említett bátorságot, hovatovább vakmerőséget értékelni tudjunk, idézzük fel Csizmadia Ervinnek a polgári radikális ellenzékéről szóló monográfiájának egy a vers születésének és megjelenésének időpontjához kapcsolódó helyzetértékelését: „Majd csak a Társadalmi Szerződésben (1987 nyarán) fogalmazódott meg a »Kádárnak mennie kell« kitétel; 1983-ban még nem lehetett szó a rendszer vezetőinek lemondatásáról, távozásuk követeléséről (kiemelés tőlem – P. B.). Ezért sem olvashatunk bővebben az 1983-as októberi *Beszélő*-számban Kádár János személyes szerepéről és felelősségéről. [...] 1983-ban még nem állt társadalmi támogatás és az értelmiség szélesebb köreinek rokonszenve az ellenzék mögött.”⁹ S bár tény, hogy akkor Nagy Gáspár nyilvános állásfoglalása szinte példa nélküli, a fenti állítással szemben tény az is, hogy a szerző Nagy Imre kivégzésére, gyilkosaira, így személy szerint Kádár Jánosra, végső soron az egész kommunista diktatúra vérben és gyilkosságban fogant, hiányzó legitimitására utaló versében éppen annak a személynek a felelősségre vonását („a gyilkosokat néven nevezNI!”) követelte, aki ekkor a radikális ellenzék szerint még érinthetetlen. Az üzenet nemcsak az olvasók, de a hatalom és Kádár János számára is világos és egyértelmű volt.

Nagy Gáspár munkássága a hetvenes-nyolcvanas években szinte folyamatos botrányt jelentett a szocialista közéletben és irodalomban: a nyolcvanas évek elején az Illyés Gyula nyolcvanadik születésnapját köszöntő *Tiszatáj*-számból a Minisztérium vette ki versét, mert annak soraiból egy csontváz integetett ki egy alig eltéveszhető utalás formájában az *Egy mondat a zsarnokságról* című költeményre, amely az ötvenes évek őrjöngő kommunista terrorjának hiteles vádbeszéde. Cenzúrázott verse nem véletlenül emelte ki az illyési életmű ezen mozzanatát: „Tudom, tudjuk a műfaj szabályai szerint nem himnusz, de én elneveztem annak, mert csöndjével, három évtizedig tartó eszelős tiltásával ez volt Kölcsey *Himnusz*ának másik, jelenkori fele.”¹⁰ Alig két év múlva következett az *Új Forrás* ügye, ahol költeményében az '56-os vértanúk vég-

ső tisztességéért, a gyilkosok néven nevezéséért emelt szót. Későbbi írásában belső mozgatórugóit ekképpen azonosította: „Csak költő vagyok, csak a legnagyobb költő apostol, Petőfi Sándor rendjéből való legkisebb Nagy. Ha pedig a forradalom ügyében és a szabadság dolgában felelésre szólítanak, leginkább csak verseket hozhatok föl mentésemre, avagy tarthatok magam előtt pajzsként, kardként. S nem is védekezésül, nem is támadólag: mert szívem és lelkem diktálta verses »bűneimet«, melyekkel a 44 évvel ezelőtti fényes napokhoz s aztán méginkább a leveretés gyásznapjaihoz, a Haynaut messze lepipáló kádári kivégzések számának döbbenetéhez, majd a túl hosszú amnéziára ítélt nemzet lelkiismeretéhez szóltam.”¹¹ Nagy Gáspár a fent idézett esszéjében pontos látéletét adta a vers megjelenését követő heves hatalmi reakciónak, hiszen verseivel éppen annak a szocialista rendszernek a „vérben született hamis legitimációját” kérdőjelezte meg és vonta kétségbe, amely akkor utolsó erőfeszítéseit tette túléléséért.

A most közölt, eddig publikálatlan írása újabb részletekkel gazdagíthatja a vers kapcsán ellene folytatott hadjárat történetét, megkísértésének kísérleteit és a hatalom nyomásgyakorlásainak praktikáit. „N. GÁSPÁR baráti körben azt terjeszti, hogy az Új Forrásban megjelent, Nagy Imréről szóló verse miatt több beszélgetést folytattak vele, amelyeket »csúnya«, »megalázó« jelzőkkel minősít. Felháborítónak tartja, hogy arra ösztönzik, mondjon le az írószövetségben betöltött funkciójáról. Jelenlegi álláspontja szerint erre nem hajlandó.”¹² Hogy milyen elképesztő pressziót fejtett ki a hatalom Nagy Gáspár eltávolítása érdekében, csak jelzésként idézzük Für Lajos és az általa megszólaltatottak visszaemlékezéseit: „A hajsza, ami a költő és szerkesztő ellen indult, a korszak egyik csakugyan példátlan esete volt. Legutóbb korabeli naplója alapján Körmendy Zsuzsanna így idézte vissza azokat a heteket: „»A koncepciók perben a szerepek ki voltak osztva. Nagy Gáspártól el kellett határolódn! Nagy Gáspárt meg kellett bélyegezni! Nagy Gáspárra nyomást kellett gyakorolni, hogy lépjen ki az Írószövetségből.« »A népi oldal egyik prominense, Kiss Ferenc« pedig akkor ezt mondta: »Föl sem tudjuk mérni, hogy most mi következik. Fejek hullása, zsarolás, telefonok, fenyegetések [...] lesz indok nem adni meg a lapengedélyt a Hitel beindítására.«”¹³

Vörös László is beszámolt a főszerkesztői értekezleten történekről, ahol Knopp András Nagy Gáspár versét különösen károsnak ítélte, amely a dinamikus gazdasági fejlesztés időszakában megbontja a meglevő konszenzust (?). Nem mulasztotta el természetesen a szerző inszinuálását, erkölcsi integritásának kikezdését, rágalmazását sem, mondván, hogy Nagy Gáspár a közlést illetően visszaélt Írószövetségben betöltött tisztségével. Természetesen, akik ismerték Nagy Gáspárt, azok pontosan látták e kijelentés képtelenségét, arról nem is beszélve, hogy egy írószövetségi titkárnak nemigen volt hatalma ahhoz, hogy bármely szerkesztőt bármely írást illetően befolyásolhassa. Knopp már itt bejelentette a korábban megfogalmazott legfelsőbb szintű hatalmi verdiktet, mely szerint Nagy Gáspár nem maradhat a szövetség titkára, s a kulturális vezetés – annak érdekében, hogy a szövetséget jobb belátásra bírja – megkezdte annak elszigetelését, s tiltakozása jeléül nem vett részt ülésein:¹⁴ „a KB illetékes osztálya, a Tudományos, Közoktatási és Kulturális

Osztály Nagy Gáspárt elmarasztaló tájékoztatót írt a Politikai Bizottság számára, s az Írószövetséggel fenntartott kapcsolatok minimalizálását helyezte kilátásba, amennyiben az Írószövetség nem mondatja le Nagy Gáspárt.”¹⁵

Újabb két évvel később, 1986-ban a *Tiszatáj* szerkesztőségét váltották le *A fiú naplójából* című versének közlése miatt,¹⁶ amely a forradalom évfordulóján ismét 1956 kérdését és Kádár dicstelen szerepét vetette fel. Írásaiban megvallotta, helyes volt a szókimondás vállalása, még a sorozatos ellehetetlenülés árán is, helyes volt a forradalom eszméinek elárulása elleni tiltakozása, a Kádár és Nagy Imre közötti ellentétpár felállítása, az árulás kérdésének végső kihegyezése, felmondva a rendszer kompromisszumának alapját.

Az eddigiekből is világosan látható, hogy versei szükségszerű következményei voltak a fennálló hatalommal történő szembefordulásának, s ezért természetes, hogy Nagy Gáspárt mindig ott találjuk, ahol a független magyar szellemiség igyekezett megszabadulni a diktatúra nyomása alól, és kialakítani a szabad cselekvés és gondolkodás körét. Szimbolikus jelentőségűnek is ítélnéljük, hogy éppen az ő versével indult a nyolcvanas évek elején betiltott *Mozgó Világ* még 1975-ben;¹⁷ hogy a nyolcvanas évek progresszív Írószövetségének, amely ekkor kezdte meg szellemi szabadságharcát – s amelyet a most közölt esszéjében „Fejet fölemelő és gerincet kiegyenesítő időszak”-nak nevezett –, az első ízben tartott titkos választáson – a lengyelországi szükségállapot bevezetésének napján – őt választották meg titkárának; s hogy ő lett az első független szabad alapítványi formában intézményesült kulturális szellemi közösség, az Illyés Gyula, Kodály Zoltánné, Németh Lászlóné és Csoóri Sándor kezdeményezte Bethlen Gábor Alapítvány első titkára; a rendszerváltás előestéjén induló, a népi-nemzeti mozgalom által, „utó-Válaszként” kikényszerített első független lap szerkesztőségi tagja. Nem véletlen tehát, hogy Nagy Gáspár szerepe és helyzete mindenki előtt világos és egyértelmű volt: a hatalom őt tekintette az egyik legfontosabb ellenségnek,¹⁸ a hatalommal szemben álló erők, „pártállástól” függetlenül az ő költészetét emelték az 1956-os forradalom szimbólumává: Mécs Imre, Fónay Jenő, Rácz Sándor közös kérésére elszavalt versével a gazzal benőtt 301-es parcellában őt és verseit állították jelképpül az ’56-os forradalomra emlékezők, az Írószövetség nevében pedig egy évvel később – közfelkiáltás alapján – Cseres Tiborral együtt ő koszorúzta a mártírok sírját. Mindezek alapján állíthatjuk, hogy Nagy Gáspár a nemzeti elkötelezettségű függetlenségi mozgalom egyik legjelentősebb alakja és rendkívüli szervezőképességgel megáldott, eltökélt aktív szabadságharcosa volt. Ezért nem véletlen, hogy a hatalom, az írószövetségi tisztségéből való eltávolításán túl, igyekezett őt a nemzeti radikális ellenzék soraitól is elszigetelni. E törekvést érhetjük tetten az úgynevezett 19-ek beadványa kapcsán, ahol is népi értelmiségiek fogalmazták meg igényeiket Kádár Jánoshoz címzett beadványukban, melyben a magyarság sorskérdéseit állították előtérbe, elsődlegesen is a határokon túl élő magyarság helyzetének tudományos igényű felmérését, a rádió- és televízió adásainak határokon túli vételi lehetőségének megteremtését, a Bethlen Gábor Alapítvány és a majdani *Hitel* folyóirat engedélyeztetését és a Hungarológiai Intézet felállítását szorgalmazták. A beadványt tárgyaló PB ülésen – ahol a további tárgyalásokról és a javaslatokról döntött a legfelsőbb szintű politikai vezetés –

többen is feltételként fogalmazták meg, hogy a megbeszéléseken Nagy Gáspár ne vehessen részt, ahogyan Maróthy László fogalmazott: „Nagy Gáspártól én kategorikusan elhatárolnám magam [...] végül is az '56 utáni rendünket támadja, és ezt publikálja is. Vele nem volna szabad most párbeszédbe keveredni.”¹⁹ A későbbi megbeszélésen Nagy Gáspár a PB határozata értelmében már nem is vehetett részt.

Az életmű és a közéleti ember tevékenységének ismeretében bizonyosan állítható, hogy a végső életszakaszban tudatosan, jelzésértékűen került kiemelésre a magyar forradalom ügye, hogy végső összegzésként ebben a körben látta szükségesnek eddigi műveit összefoglalni. Szerepe ma már nyilvánvaló: ő az egyik legerősebb összekötő kapocs a forradalom eszméjével, ő jelenti azt a tiszta hangot, őszinte érzelmet, a szabadságvágyat, az igazsághoz való feltétlen hűséget, amelyet '56 a magyarság identitástudatában képviselt. Költészete az ötvenhatos forradalom erkölcsiségének egyenes folytatása, az elnyomó diktatúrával szembeni, a szabad véleményformálás melletti kiállás példázata, hősiessége és bátorsága. Korabeli meghurcoltatása – amelynek dokumentuma a most napvilágra kerülő írás – ma is a hűség, a feltétel nélküli igazságkérés mintája. A magyar forradalom iránti elkötelezettség Nagy Gáspár gondolatvilágában nem kötődött időhöz és térhez, az az ember és a nemzet szuverenitásának és függetlenségének egyetemes igényéből fakadt, a diktatúrák tagadásának eszményéből táplálkozott, a kétezere éves kereszténység és a római–görög kultúra ideáiból.

Tudatosan vállalta ezt az emberi és költői hivatást, az embereket szabad beszédre és gondolkodásra való tanítását, a lelkek meg- és felnyitását az igazság előtt: „Minduntalan az égetett, hogy ezt ki kell mondani. Mégpedig úgy kell kimondani – a képversben felfedezhető volt rejtetten is –, hogy mindenki értse. [...] Ha kimondom, hogy »egyszer majd el kell temetni« – és a sor végén ott a nevezetes monogram –, az tetszetik pusztá (betű)játéknak, de nekem esztétikai sarokkő, hogy azokat az infinitívuszokat akkor és ott és nem más versben használtam fel. Ebben hiszek. Irodalomtudósok vitatkozhatnak róla, de a magyar költészetnek – főként mindig történelmi ég borul – ez a sajátja. Balassi Bálinttól, mondjuk Illyés Gyuláig. Nevezhetik küldetéses költészetnek, képviseleti lírának, engem ez nem érdekel. Mert ha megnézem a számunkra fontosabb verseket, a magyarság sorsa igenis hangot kap.” Írásai a minőség- és értékközponitú gondolkodást, az igazságkeresés igényét tükrözik, azt a szabadságvágyat, amely végső soron megteremtette a rendszerváltoztató tömeg lelki megújulásának lehetőségét. A hatalom pontosan definiálta a maga számára, mivel is fenyeget e költői életmű.

A nyolcvanas években a szélesebb közönség, az irodalmi közéletben járatos – vagy azt legalábbis figyelemmel kísérő – része a legalisan megjelenő folyóiratokban is mind sűrűbben találkozhatott a másként gondolkodás legalizálási törekvéseivel. Ez utóbbit a szerkesztőségi botrányok, retorziók sora jelezte. Ha csak a jelentősebbekre utalunk, akkor is szinte minden évre jutott egy-egy újabb ügy, a már korábban felsoroltakon túl: Csoóri Sándor *Egy nomád értelmiségi* című esszéje, amely nem jelenhetett meg a kecskeméti *Forrás* 1980/2. számában, a *Tiszatáj* 1981-es úgynevezett lengyel száma, majd ugyanott a következő évben a románlan Lancranjan magyarellenes könyvére reagáló Köteles Pál-tanulmány, a *Mozgó*

Világ főszerkesztőjének, Kulin Ferenc felmentése és a vele szolidaritást vállaló szerkesztőség lemondása, Csoóri Sándor Duray Miklós *Kutyaszorító* című könyvéhez írott előszava és ennek okán szilenciuma 1983-ból.

Az események részletes és tényszerű feltárása a diktatúra összeroppanását megelőző évek történetének számos mozzanatát helyezhetné más megvilágításba. Ezen írásban foglaltak is, a vers történetének feltárása is rávilágíthat arra, hogy miért és miben volt lényegében más az úgynevezett demokratikus és a népi-nemzeti radikális ellenzéknek – ahová Nagy Gáspár is tartozott – a hatalomhoz, a kádári rendszerhez fűződő viszonya. Ezen keresztül is bepillantást nyerhetünk, hogy e két egymástól lényegesen eltérő szemléletű és társadalmi szerepvállalást hirdető irányzat hogyan azonosította viszonyát a nemzeti tömegekhez, hogyan volt képesek – vagy képtelen – mozgósítani az öntudatra ébredő társadalmi rétegeket, mennyiben kívánt élcsapat lenni, vagy éppen ellenkezőleg, a társadalmi mozgalmak élesztője. Kádár János 1986-ban, amikor az '56-os eseményekkel párhuzamot vont²⁰ egy beszédében, megállapította, hogy ismét jelen van a korabeli három ellenséges csoportosulás, a revizionisták utódai, a nacionalisták és a szocialista rendszer ellenségei. Ahogyan 1956 után, úgy 1986-ban is egyértelműen a népi-nemzeti radikális mozgalmat, ahogyan ő fogalmazott, a nacionalistákat tartotta a veszélyesebbnek, hiszen ők számíthattak a legszélesebb társadalmi bázisra és támogatottságra. Talán nem véletlen és ezért ma visszatekintve érthető, hogy – túl Kádár János személyes érintettségén – a nyolcvanas évek elejétől egyre szaporodó erőfitoktató demonstrációk miatt éppen ezen irányzat ellen irányultak, miért helyeztek oly nagy hangsúlyt az alakuló közösségek szétverésére, és ezért talán érthető az 1984-es *Új Forrás*ban és az 1986-os *Tisztúj*ban megjelent Nagy Gáspár versekkel szembeni, némiképpen túlreagálónak tűnő fellépés. Ma már tudjuk, hogy mások mellett a népi-nemzeti szellemi mozgalom nyilvánosság elé lépése és a vállalt ütközések teremtettek lehetőséget a szélesebb tömegek számára az ellenzéki mozgalmakhoz történő kapcsolódásra. Ezért mondhatjuk, hogy a demokratikus ellenzék illegalitása rendszertanilag sokkal közelebb állt a kommunista rendszer kiválasztott, az illegalitásban és konspirációban megszervezett élcsapat ideájához, mint a népi-nemzeti mozgalomnak a kényszerű földalatti ellenzékiiséget meghaladni tudó fellépéséhez, egy demokrácia nélküli társadalomban demokratiként való viselkedéshez. „A szabaddemokraták úgy gondolták, hogy a választásokat nekik kellett volna megnyerniük, hiszen az előző évtizedben ők voltak a legmérgeesebb és legbátrabb ellenzékiek, ők jelentették meg a földalatti irodalom színe-javát, ők mondták ki először hangosan, hogy Kádárnak mennie kell, és így tovább. Erdemeik múlhatatlanok voltak, és látványosak. Mi, nemzeti demokraták, földalatti politizálás helyett, a *föld feletti* vállaltuk. Azt vallottuk, hogy a magyar irodalom ne vonuljon a föld alá, joga van ahhoz, hogy olyan folyóiratokat adjon ki nyilvánosan, mint amilyenek a Horthy-rendszerben is megjelenhettek. [...] Ezzel a kis kitérővel azt szerettem volna megerősíteni, hogy ha mi nem voltunk is olyan *legendások*, mint Konrádék, Kis Jánosék, Radnóti Sándorék, Haraszti Miklósék és még sokan mások, *föld feletti* politizálásunkkal legalább annyit elértünk, mint ők. Mi szemtől-szembe politizáltunk a hatalmon levőkkel, ami semmivel sem volt könnyebb, mint a *Beszélő*ben üzenni nekik.”²¹

Nagy Gáspár – az Írószövetség Választmányának ülésén 1985. március 12-én elhangzott – beszéde, melyben titkári pozíciójáról történő lemondását jelentette be, korábról már ismeretes. Lemondása annak a következménye, hogy Nagy Gáspárt az irányító és felügyelő hatóság közellenségnek minősítette, s így munkáját ellehetetlenítette. De nemcsak ebből a már közölt, hanem a most közlendő írásából is kiderül az, hogy nem a nyílt és burkolt zsarolásoktól, az őrülden hangzó telefonbeszélgetésektől ijedt meg és hátrált ki a titkári pozícióból. Lemondásának fő oka barátai gyanúsításai, megfélemlítései, az egész szövetség zsarolása, normális működésének elszigetelése és megbénítása volt: „...»a velünk élő történelem« emlékezetvesztései, kihagyásai miatt íródott, feltehetően azért, mert Nagy Imrét másképpen ítélem meg, mint azok, akik szabályos egyenlőségjelet tesznek az ő személye és Rákosi Mátyás közé. Így, ezzel az emlékezetvesztéssel élünk együtt? Azt hiszem, ez írók számára különösen embertelen aszkézis: lemondani történelmünk bizonyítható sebeiről.”²²

A másik ok, amely ebből az írásából is felsejlik, s amelyről a belügyi jelentések is számot adtak, az az a körülmény, hogy az Írószövetség egyes tisztségviselőitől nem kapta meg azt az egyöntetű és egyértelmű erkölcsi és egzisztenciális támogatást, amelyre joggal tarthatott volna igényt. Bár feltétlenül kiállt mellette Fekete Gyula,²³ Csoóri Sándor és Csurka István,²⁴ sőt a választmány ügyében összehívott párttagok – akik utasításba kapták, hogy váltsák le tisztségéből – is visszautasították e felszólítást,²⁵ a közhangulat megdermedése és az íróársain érzett félelem miatt végül is a lemondás mellett döntött. Elégtételül kevés lehetett, hogy a lemondását követően újból fellángoló vitában – amelyben ismét leszögezte, hogy a vers közzétételével „egy teljesebb történelmi igazság felderítéséhez” kívánt hozzájárulni²⁶ – a hozzászólók túlnyomó többsége a vers mondanivalóját nem ítélte el, csupán „időszerűtlennek” minősítette, illetőleg összeférhetetlennek tartotta az általa betöltött közéleti funkcióval, s hogy az Írószövetség elnökét komolyan bírálták azért, mert nem védte meg az íróársadalmat és az egyes írókat a politikától.²⁷

Igazi elégtételt valószínűleg csak azon barátainak kiállása és a lemondását követően irányába tanúsított szolidaritása jelenthetett, amelyről egy belügyi jelentés az alábbiak szerint számolt be: „Dr. G. ANDRÁS (Görömbei András – P. B.) »F« dossziés személy, a tiszántúli írócsoport titkára 1985. március 29-ére meghívta N. GÁSPÁR-t az Alföld című folyóirat szerkesztőségébe egy szűkebb körű összejövételre, hogy ott olvassa fel az írószövetség választmányi ülésén elmondott beszédét. G. András és elvbarátai ugyanis nem értenek egyet az N. Gáspár elleni intézkedésekkel, s a meghívottat úgy akarják méltatni, mint aki példamutatóan küzdött a hatalom ellen, aki elveit egy pillanatra sem adta fel (kiemelés – P. B.), pedig budapesti elvbarátai sem álltak ki megfelelően mellette.”²⁸

J E G Y Z E T E K

1 Lásd például Hanti Krisztina: 1956 Nagy Gáspár költészetében. *Hitel*, 2006/10; Heltai Bálint: Néhány mondat Nagy Gáspár költészetéről. *Hitel*, 2006/10; Botos Katalin: 1956 és Nagy Gáspár keresztény szellemisége. *Magyar Szemle*, 2009. október.

- 2 Monostori Imre: *Az Új Forrás vonzásában*. Tatabánya, 1999, József Attila Megyei Könyvtár.
- 3 Lásd például: G. A.: Két rendszerváltó vers. *Új Forrás*, 2003/9.
- 4 Görömbei András: Nagy Gáspár. *Nap Kiadó*, 2009, Budapest.
- 5 *Napi operatív információs jelentés*. Budapest, 1984. október 22. – ÁBTL. Komárom-42-207/10. szám alatt.
- 6 Lásd erről Huszár Tibor: *Kádár János*. 2003, Szabad Tér Kiadó–Kossuth Kiadó, 302.
- 7 *Napi operatív információs jelentés*. Budapest, 1984. október 24. – ÁBTL. Komárom-43-209/5.
- 8 Az *Értékrend* című versről van szó (ld. egyébként *A teljesítmény gyönyöre* című, 1983-ban megjelent kötetének 19. oldalán), amelynek a mottója – természetesen Aczélnak szól – a következő: „>Tetszett, s mégsem tetszett a verse.« (*Ismert kelet-európai politikus véleménye az alábbi sorok szerzőjének egyik korábban megjelent munkájáról.*)” – Monostori Imre: id. mű.
- 9 Csizmadia Ervin: *A magyar demokratikus ellenzék*. 1995, T-TWINS Kiadó, 275–276.
- 10 Nagy Gáspár: *Költészeti bolyongások; nem véletlen konstellációk*. Szavak a rengetegből. Szeged, 2004, 15. Tiszatáj könyvek.
- 11 Nagy Gáspár: *1956-os ünnepi megemlékezés Bécsben*. Uo. 402.
- 12 *Napi operatív információs jelentés*. Budapest, 1984. november 23. – ÁBTL III/III-222-230/7.
- 13 Für Lajos: „*Fölrepülni rajban*”. Budapest, 2007, Püski, 164.
- 14 Vörös László: *Szigorúan ellenőrzött mondatok*. Szeged, 2004, 130–131. Tiszatáj könyvek.
- 15 M.O.L. 288. f. 5/1928. ő.e. – idézi Csizmadia Ervin: id. mű. 241.
- 16 Lásd erről például Gyuris György: Két esztendő a szegedi Tiszatáj életéből. *Új Forrás*, 1997/2; Müller Rolf: A Tiszatáj-ügy állampárti dokumentációja, 1986. *Kortárs*, 2001/7.
- 17 Lásd Görömbei András: Nagy Gáspár. Id. mű, 26.
- 18 „Alaposan gyanúsítható ellenséges írói tevékenység kifejtésével, antimarxista nézetek terjesztésével, ellenséges célzatú illegális csoportok létrehozásával. Tevékenysége népköztársaságunk államrendje ellen irányul, elsősorban ideológiai és kulturális területen a fellazítás politikájában nyilvánul meg.” III/III-as ügyosztály jelentése az akkor még csak első kötetes Nagy Gáspárról 1976-ból!
- 19 M.O.L. 288.f.5./929.ő.e. jkv. 9–10. o. – idézi Szécsi Árpád: *A Bethlen Gábor Alapítvány első évtizede*. A Bethlen Gábor Alapítvány első negyedszázada. Budapest, 2005, Püski–Bethlen Gábor Alapítvány, 111.
- 20 Kádár János 1986. július 1-i beszédét közli Csizmadia Ervin: *A magyar demokratikus ellenzék*. Dokumentumok. 1995, T-TWINS, 292–295.
- 21 Csoóri Sándor 2006.
- 22 Nagy Gáspár: *Tisztelt Választmány! Kedves Barátaim!* – Közlebb az életemhez. Szeged, 2005, Tiszatáj könyvek. 110–111.
- 23 „...F. Gyula az Írószövetség nevében kiállt a szerző mellett. Álláspontja, hogy Nagy Gáspárt csak a választmány válthatná le tisztéből, de akkor szembe kell nézni a versben felvetett problémákkal is.” *Napi operatív információs jelentés*. Budapest, 1984. december 5., – ÁBTL. III/III-230-238/5.
- 24 „...az Alföld c. folyóirat szerkesztőségében tájékoztatta elbarátait az Írószövetségben folyó fegyelmi ügyéről. Kijelentette, hogy nem vár semmit a március 20-i választmányi üléstől, mert csak CS. SÁNDOR és CS. ISTVÁN támogatására számíthat, a tagság többi része a következményektől fél.” *Napi operatív információs jelentés*. Budapest, 1985. március 15. – ÁBTL Hajdú-5-53/17.
- 25 Lásd erről *Feljegyzés*, Szeged, 1985. február 25. – ÁBTL. O-19783/4.
- 26 Lásd: *Napi operatív információs jelentés*. Budapest, 1985. március 21. – ÁBTL III/III-52-57/11.
- 27 Uo.
- 28 *Napi operatív információs jelentés*. Budapest, 1985. március 22. – ÁBTL. Hajdú-7-58/7.

(Egy vers elő- és utóélete)

Az Öröknívár: el-ultam 9 éves című verset Nagy Imre kivégzésének negyedszázados évfordulójára írtam 1983-ban. 1984 októberének első napjaiban jelent meg a tatabányai Uj Forrás 5. számában. Ez a szám e versen kívül még két másik versemet is közölte első oldalain.

Október 5-én, Sáropatakon, Cs.Szabó László temetésén hallottam egy irodalmi lap szerkesztőjétől, hogy "bátor verset külsitem, balhé lesz belőle". Egy héten belül valóban állt a bál! A szerkesztőségből érkező információk szerint a lapot feljelentették. Mint később megtudtam, a lap példányait az utcai standokról, ha még volt ott, összeszedették, a könyvtárak szabad polcáról bevonták. A Magvető Könyvkiadónál készülő negyedik verseskötetemet azonnal leállították. Természetesen ebben a kötetben is benne volt a vers, hisz az év elején adtam le. Kardos György keményen lehordta a lektorokat. A kötet szerkesztője prémium megvonásban részesült. Az Uj Forrás megbízott főszerkesztőhelyettesét, Monostori Imrét a megye erősen megróta, és egy esztendőig késleltette főszerkesztői kinevezését. A versrova-vezető főmunkatársat, Sárándi Jóssefet /akivel más ügyek miatt sem volt elégedett a helyi vezetés/ eltávolították a laptól.

Írói körökben elterjedt a hír, - és ezt a megyéből terjesztették -, hogy a feljelentő Bodri Ferenc esztergomi tanár művészettörténész volt, aki szerepelt az ominózus számban is, de elégedetlen volt a lap akkori vezetésével, sőt pályázott a főszerkesztői posztra. Ezt különben Sárándiról is terjesz-